

РОЗДІЛ VI

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

УДК: 811.161.2'271:378.22

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-77-4-179-184>

Короткова Юлія Михайлівна,

доктор педагогічних наук, професор

(Донецький державний університет

внутрішніх справ, м. Маріуполь)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6930-9730>

УДОСКОНАЛЕННЯ АКАДЕМІЧНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ»

Статтю присвячено висвітленню шляхів удосконалення академічного мовлення здобувачів освітнього ступеня «доктор філософії» під час засвоєння дисципліни «Основи академічного мовлення», яка спрямована на вироблення стійких умінь і навичок правильного й комунікативно виправданого вживання мовних засобів в усному й писемному академічному мовленні, формування мовленнєвої поведінки в усній науковій дискусії. Визначено найтиповіші помилки, що трапляються в наукових текстах. Запропоновано ряд вправ, методів і форм організації освітнього процесу, які можуть сприяти вдосконаленню академічного мовлення майбутніх науковців.

Ключові слова: академічне мовлення; доктор філософії; науковий текст; мовностилістичні помилки; вправи, методи, форми вдосконалення.

Постановка проблеми. Роль науки в сучасному суспільстві дедалі зростає. Формування дослідницької компетентності передбачено в більшості освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки фахівців усіх рівнів вищої освіти, задля чого вводяться такі освітні компоненти: «Основи наукових досліджень», «Методологія наукового дослідження» тощо. Зміст зазначених дисциплін передусім охоплює такі теми, як сутність наукового дослідження, принципи й методи наукового дослідження, структура наукового дослідження, утім поза увагою залишаються питання мовностилістичного оформлення наукової роботи. Як наслідок, у захищених дисертаціях навіть сьогодні трапляються орфографічні, лексичні, граматичні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні помилки, що певним чином знижує теоретичну й практичну цінність наукової роботи, ускладнює її сприйняття іншими дослідниками. Тому актуальною постає проблема опанування здобувачами освітнього ступеня «доктор філософії» не лише методології наукової діяльності та творчості, а й отримання ними ґрунтовної мовнокомунікативної підготовки, яка дозволить майбутнім науковцям вільно, стилістично виправдано послуговуватися українською науковою мовою в усіх її підстилях, представляти результати своїх наукових досліджень як у письмовій, так і в усній формах, брати активну участь у наукових заходах різного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування і вдосконалення культури мовлення фахівців розглянуто в роботах таких дослідників: Н. Бабич [1],

А. Коваль [2; 3], Л. Мацько та Л. Кравець [4], В. Пасинок [5], М. Пентилюк [6] та ін. Питання культури української наукової мови досліджено в працях таких учених, як Ж. Колоїз [7], Г. Онуфрієнко [8], О. Семенов [9], О. Ткачук та Л. Наконечна [10]. Проте недостатньо вивченими залишаються теоретико-практичні аспекти вдосконалення академічного мовлення аспірантів та ад'юнктів, які розпочинають роботу над своїми дисертаційними працями.

З огляду на зазначене вище, **метою статті** є висвітлення шляхів удосконалення академічного мовлення здобувачів освітнього ступеня «доктор філософії».

Виклад основного матеріалу. Поняття «академічне письмо», «академічне мовлення», «академічна риторика» зовсім нещодавно увійшли до вітчизняного наукового обігу. Так, С. Шепітько вживає поняття «науковий (академічний) дискурс», який розуміє як вербалізований у тексті тип дискурсивної діяльності за сферою комунікації, мовленнєву взаємодію представників відповідної соціальної групи / інституту з метою реалізації статусно-рольових можливостей у заданих цим соціальним інститутом межах [11, с. 164]. Ж. Колоїз послуговується терміном «академічне письмо», який трактує як науково-методичну галузь знання, напрям науково-педагогічних досліджень і дисципліну, що вивчає методи й технології побудови академічного (навчального) і наукового тексту. На думку вченої, мета академічного письма полягає у розвитку компетенцій, необхідних для написання тексту відповідно до міжнародних риторичних конвенцій та виховання дослідників, які здатні незалежно мислити й бути активними учасниками глобального академічного дискурсу [7, с. 17–18]. Поняття «академічне мовлення» розуміємо як діяльність дослідника зі створення спеціалізованих фахових наукових текстів та представлення в усній або письмовій формі результатів дослідження на наукових заходах різного рівня.

Удосконаленню академічного мовлення в умовах аспірантури / ад'юнктури може суттєво сприяти дисципліна «Основи академічного мовлення», яка спрямована на поглиблення знань із сучасної української літературної мови, розвиток чуття наукової мови, мовного смаку, оволодіння науковим стилем мовлення і письма, мовними засобами наукового тексту, вироблення стійких умінь і навичок правильного й комунікативно виправданого вживання мовних засобів в академічному мовленні.

Після засвоєння цієї дисципліни в аспірантів / ад'юнктів мають бути сформовані такі компетентності: здатність ділового й академічного спілкування державною мовою на професійному рівні; здатність використовувати новітні інформаційні та комунікаційні технології; здатність кваліфіковано формулювати результати власних наукових досліджень; здатність фахово вести наукову та професійну дискусію за напрямом власного дослідження. До програмних результатів засвоєння дисципліни належить здатність усної та письмової презентації поточних і кінцевих результатів власного наукового дослідження, їх висвітлення під час наукових заходів та навчальних занять.

Зміст навчальної дисципліни «Основи академічного мовлення» охоплює вісім тем.

Тема № 1. Науковий стиль сучасної української літературної мови.

Тема № 2. Лексичні норми академічного мовлення.

Тема № 3. Орфографічні норми академічного мовлення.

Тема № 4. Морфологічні норми академічного мовлення.

Тема № 5. Синтаксичні норми академічного мовлення.

Тема № 6. Пунктуаційні норми академічного мовлення.

Тема № 7. Структура, етапи підготовки наукового повідомлення.

Тема № 8. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії.

Структурою дисципліни передбачено лише два лекційні заняття, решта – практичні, під час яких аспіранти / ад'юнкти за допомогою спеціально відібраних мовних, умовно-комунікативних та комунікативних вправ удосконалюють свої лексичні, орфографічні, морфологічні, синтаксичні та пунктуаційні вміння і навички, опановують мистецтво усної

презентації результатів своїх наукових досліджень, мистецтво ведення наукової дискусії тощо.

Під час практичних занять викладач звертає увагу аспірантів / ад'юнктів на найтипівіші помилки, які трапляються в наукових текстах.

1. *Лексичні помилки:* кальки з російської мови («діюче законодавство» замість «чинне законодавство»), «не дивлячись на» замість «не зважаючи на», «відволікати увагу» замість «відвертати увагу», «учбовий» замість «навчальний», «найбільше розповсюдження» замість «найбільше поширення», «як уже відмічалось» замість «як було зазначено» тощо); *тавтологія* – змістове дублювання, повторення тих самих або однокорених слів, що є порушенням чистоти мови («відшкодувати шкоду» замість «відшкодувати збитки або компенсувати шкоду», «внести внесок» замість «зробити внесок», «забезпечити безпеку» замість «гарантувати безпеку», а краще «убезпечити», «корисне використання» замість «корисне застосування» або «вигідне використання», «широко поширений» замість «значно поширений» тощо); *плеоназми* – уведення в мовну тканину висловлювання зайвих, надлишкових слів, які структурно обтяжують фразу, оскільки є семантично порожніми («дисертаційне дослідження» замість «дисертація», «головний пріоритет» замість «пріоритет», «статистичні підрахунки» замість «статистика» або «підрахунки», «переважна більшість» замість «більшість», «всі решта» замість «решта», «чинний на сьогодні» замість «чинний», «свій авторський» замість «свій» або «авторський», «рік тому назад» замість «рік тому» або «рік назад», «останнім часом у сучасній науці» замість «останнім часом у науці» або «у сучасній науці», «наукова монографія» замість «монографія» тощо); неправильне використання *паронімів* (чисельний – численний, природній – природний, уява – уявлення, об'єм – обсяг, напрям – напрямок) (курсив мій. – Ю. К.).

2. *Граматичні помилки:* неправильне утворення відмінкових форм іменників, прикметників, числівників, займенників («набувати досвід» замість «набувати досвіду», «уживати заходи» замість «уживати заходів»); неправильне вживання прийменників («в залежності від» замість «залежно від», «у відповідності до» замість «відповідно до», «згідно плану» замість «згідно з планом», «по справі» замість «за справою»); неправильне утворення дієприкметників («констатуючий» замість «констатувальний», «об'єднуючий» замість «об'єднувальний», «виступаючий» замість «який виступає» тощо); неправильне використання займенників (прикметник «наступний» замість займенника «такий», «даний» замість «цей» тощо) (курсив мій. – Ю. К.).

3. *Синтаксичні помилки:* перенасиченість наукового тексту дієслівними формами на -ся (наприклад, «звертається увага», «вирішується проблема», «висвітлюється думка», «висувається гіпотеза» тощо, варто використовувати дієслова активного стану: «вивчили», «дослідили», «здійснили», «узагальнили», «створили», «запропонували»); ненормативне вживання прийменників у складі синтаксичних конструкцій («властивий для нього» замість «властивий йому», «відзначати про необхідність» замість «відзначати необхідність», «опанувати вміннями» замість «опанувати вміння», «при вивченні цієї теми» замість «під час вивчення цієї теми», «дискусія відносно методів викладання» замість «дискусія щодо методів викладання», «у місті Києві» замість «у місті Київ», «при пануванні» замість «за часів панування») (курсив мій. – Ю. К.).

4. *Стилістичні помилки:* у науковому стилі не варто вживати зменшено-пестливі форми, синоніми емоційно-зниженого забарвлення, розмовну лексику тощо, наприклад: «завдяки величезним зусиллям науковців» замість «завдяки значним зусиллям науковців», «ми досягли грандіозних результатів» замість «ми досягли значних результатів» тощо (курсив мій. – Ю. К.).

5. Найбільш типовими *пунктуаційними помилками* є такі: 1) не диференціюються орфографічний знак «дефіс» та пунктуаційний знак «тире»; 2) уживання малої літери після цифрової позначки з крапкою; 3) використання крапки з комою за

рубриками, що починаються цифрою з крапкою і, навпаки, крапки в кінці рубрик, які починаються цифрою чи літерою з дужкою (курсив мій. – Ю. К.).

6. *Орфографічні помилки:* «проект» замість «проект», «веб-сайт» замість «вебсайт», «пів-України» замість «пів України» тощо (курсив мій. – Ю. К.).

Задля вдосконалення академічного мовлення аспірантів / ад'юнктів останнім пропонуються для виконання такі вправи:

1. Дібрати прикметники до поданих іменників: дослідження, проблема, питання, мета, завдання, інформація, матеріал, аналізи тощо. Наприклад, дослідження фундаментальне, ґрунтовне, глибоке; проблема наукова, важлива, актуальна, своєчасна, гостра тощо.

2. Дібрати ряд іменників, близьких за значенням, задля уникнення тавтології. Наприклад, учений, науковець, дослідник, фахівець тощо.

3. Дібрати ряд дієслів, близьких за значенням, задля уникнення тавтології. Наприклад, учений підкреслює, наголошує, акцентує увагу, вважає, підсумовує, підтримує думку, зазначає, зауважує, систематизує, узагальнює, резюмує, доходить висновку, вивчає, аналізує, досліджує, виділяє, визначає, виокремлює, обґрунтовує, розмірковує, деталізує, доповнює, заперечує, описує тощо.

4. Дібрати ряд сполучників, близьких за змістом: тому що, через те що, від того що, завдяки тому що, оскільки; щоб (аби), для того щоб, з тим щоб; якщо, коли, якби, як, аби, тільки б тощо.

Корисними стають вправи на редагування наукових текстів, на переклад з російської мови на українську, на підготовку наукових доповідей, промов, рецензій, анотацій тощо. Наведемо приклади таких вправ.

1. Вправи на редагування.

А. Відмінити збори, видаляти статтю з номеру, володіти здатністю, зауваження на рахунок теорії, на протязі одного дня, невірна відповідь, по крайній мірі, ми рахуємо, що ..., деякі питання торкаються..., багаточисельні докази, головний пріоритет, статистичні підрахунки, свої індивідуальні, дві альтернативи, дублювати двічі, переважна більшість, з чинними на сьогодні.

Б. В залежності від, відігравати значення, відсторонити від обов'язків, виокремили наступні характеристики, узагальнююча таблиця, відноситися до кращих, відносно мало, вірний спосіб, все рівно, дозволяє врахувати, забезпечити безпеку, закон вступає в силу, відповідно з законом, зустрічаються помилки, з тих пір, на цей рахунок, прийняти резолюцію, робити враження, у випадку необхідності, у всякому випадку.

2. Вправи на переклад з російської мови на українську.

«Коррупция была и остается одной из самых острых проблем современной Украины и серьезным препятствием на пути развития страны, формирования гражданского общества. Несмотря на то, что в последние годы способы и методы борьбы с коррупционными проявлениями совершенствуются, как и меры уголовно-правового характера, направленные на борьбу с преступлениями коррупционной направленности, вопросы противодействия коррупции криминологическими и иными средствами остаются актуальными.

Представляется, что задача комплексной борьбы с коррупцией в государстве по-прежнему требует приложения новых сил и средств, совершенствования законодательства.

Среди государственных органов, работа которых направлена на противодействие коррупции, отдельно следует выделить органы прокуратуры, которые реализуют ряд важных направлений антикоррупционной политики государства. Основными из этих направлений являются предупреждение коррупционных проявлений посредством прокурорского надзора, а также надзор за ходом предварительного расследования уголовных дел коррупционной направленности и поддержание обвинения по ним в суде».

Значний інтерес викликають такі методи та форми навчання, як рольові й ділові ігри, дискусії, диспути, мозковий штурм, метод проєктів. Наприклад, здобувачам можна запропонувати взяти участь у дискусії на тему: «Академічний плагіат в Україні: проблеми та шляхи вирішення», «Наука в Україні: проблеми й перспективи розвитку» тощо.

Під час виконання підсумкової роботи здобувачі мають підготувати в письмовому вигляді тези доповіді відповідно до інформаційного листа будь-якої наукової чи науково-практичної конференції за їх профілем з урахуванням тих норм і правил, які були опрацьовані на практичних заняттях. Окрім цього, аспіранти / ад'юнкти повинні виступити з усною науковою доповіддю, дотримуючись вимог, що висуваються до публічного виступу.

Висновки. Отже, правильно побудована система занять із дисципліни «Основи академічного мовлення» здатна суттєво підвищити рівень мовнокомунікативної підготовки здобувачів освітнього ступеня «доктор філософії», що посилить якість їх майбутніх наукових досліджень. Задля цього на практичних заняттях мають застосовуватися не лише мовні, а й мовленнєві вправи, традиційні та інноваційні методи і форми організації освітнього процесу, які покликані суттєво вдосконалити дослідницьку, мовнокомунікативну, соціальну компетентності аспірантів / ад'юнктів, сформувані в них потреби до постійного саморозвитку й самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
2. Коваль А. П. Культура української мови. Київ : Наукова думка, 1966. 190 с.
3. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. Київ : Вища школа, 1982. 287 с.
4. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 360 с.
5. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 228 с.
6. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
7. Колоїз Ж. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.
8. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
9. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 216 с.
10. Ткачук О. В., Наконечна Л. Б. Сучасне українське наукове мовлення : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2018. 160 с.
11. Шепітько С. Компоненти наукового дискурсу. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (5). С. 164–167.

References

1. Babych, N. D. (1990). *Osnovy kultury movlennia* [Fundamentals of speech culture]. Lviv : Svit. 232 s. [in Ukrainian].
2. Koval, A. P. (1996). *Kultura ukrainskoi movy* [Culture of the Ukrainian language]. Kyiv : Naukova dumka. 190 s. [in Ukrainian].
3. Koval, A. P. (1982). *Kultura dilovoho movlennia* [Culture of business speech]. Kyiv : Vyscha shkola. 287 s. [in Ukrainian].
4. Matsko, L. I., Kravets, L. V. (2007). *Kultura ukrainskoi fakhovoi movy* [Culture of the Ukrainian professional language] : navch. posib. Kyiv : Vydavnychiy tsentr «Akademii». 360 s. [in Ukrainian].
5. Pasynok, V. H. (2011). *Osnovy kultury movlennia* [Fundamentals of speech culture]. Kharkiv : KhNU imeni V. N Karazina. 228 s. [in Ukrainian].
6. Pentyliuk M. I. (1994). *Kultura movy i stylystyka* [Language culture and stylistics]. Kyiv : Vezha. 240 s. [in Ukrainian].
7. Koloiz, Zh. (2019). *Osnovy akademichnoho pysma* [Fundamentals of academic writing] : praktykum. Kryvyi Rih : FOP Marynchenko S. V. 178 s. [in Ukrainian].
8. Onufriienko, H. S. (2009). *Naukovyi styl ukrainskoi movy* [Scientific style of the Ukrainian language] : navch. posib. z alhorytmichnymy prypysamy. 2-he vyd. pererob. ta dop. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury. 392 s. [in Ukrainian].

9. Semenoh, O. M. (2010). *Kultura naukovoï ukrainskoi movy* [Culture of the scientific Ukrainian language] : navch. posib. Kyiv : Akademiia. 216 s. [in Ukrainian].
10. Tkachuk, O. V., Nakonechna, L. B. (2018). *Suchasne ukrainske naukove movlennia* [Modern Ukrainian scientific speech] : navchalno-metodychnyi posibnyk. Ivano-Frankivsk : Vydavets Kushnir H. M. 160 s. [in Ukrainian].
11. Shepitko, S. (2010). *Komponenty naukovoho dyskursu* [Components of scientific discourse]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 89 (5). S. 164–167 [in Ukrainian].

Korotkova Yuliia,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6930-9730>

IMPROVEMENT OF ACADEMIC SPEECH OF APPLICANTS FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY

The article is devoted to the elucidation of ways to improve the academic speech of applicants for the degree of "Doctor of Philosophy". The concept of "academic speech" is understood as the activity of the researcher to create specialized professional scientific texts and present orally or in writing the results of research at scientific events of various levels. It is noted that the improvement of academic speech in the conditions of postgraduate / adjunct studies can be significantly contributed by the discipline "Fundamentals of Academic Speech", which aims to deepen knowledge of modern Ukrainian literary language, to develop a sense of scientific language, the language taste, to master the scientific style of speech and writing, language means of the scientific text, to develop the steady abilities and skills of the correct and communicatively justified use of language means in academic speech, to form the speech behavior in oral scientific discussion. The most common mistakes that occur in scientific texts are identified. They include: lexical (tracings from the Russian language, tautology, pleonasm, incorrect use of paronyms), grammatical (incorrect formation of singular forms of nouns, adjectives, numerals, pronouns, incorrect use of prepositions, incorrect formation of participles, incorrect use of pronouns), syntactic (oversaturation of the scientific text with the verb forms on "-ся", non-normative use of prepositions as a part of syntactic constructions); stylistic, punctuation, spelling mistakes. A number of exercises, methods and forms of organization of the educational process which can contribute to the improvement of academic speech of future scientists are proposed. They include exercises on editing and translating scientific texts, role-playing and business games, discussions, debates, brainstorming, project method, preparation of own scientific texts, speeches with an oral scientific report in compliance with the requirements for public speaking.

Key words: *academic speech; doctor of philosophy; scientific text; linguistic and stylistic mistakes; exercises, methods, forms of improvement.*

Надіслано до редколегії 31.08.2021
Рекомендовано до публікації 01.09.2021